

УДК 340.11:005

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2022.2>**О. В. Козаченко***orcid.org/0000-0002-8412-8639*

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

О. М. Мусиченко*orcid.org/0000-0001-6171-710X*

PhD, доцент,

доцент кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

О. К. Василяка*orcid.org/0000-0002-1280-2743*

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Л. В. Чернозуб*orcid.org/0000-0002-2819-9192*

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ТАКСОНОМІЯ ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ

Постановка проблеми. Право, відіграючи роль універсального регулятора суспільних відносин, не в останню чергу, орієнтоване на здійснення нормативно визначеного впливу у випадку вчинення деліктів, яке має дві взаємопов'язані форми. З однієї, внутрішньої сторони, правовий вплив пов'язаний з формуванням належного рівня правосвідомості, правової культури, які формують в особи внутрішні орієнтири відповідної поведінки, а з іншої, зовнішньої сторони, вплив на особу здійснюється шляхом застосування спеціального правового інструментарію. Сучасне право характеризується широким спектром як засобів здійснення необхідного правового впливу на особу з деліктною поведінкою, так і кількістю юридично визначених регуляторів суспільних відносин, які такі прийоми використовують. Зростання кількості заходів, які застосовуються в праві обумовлено загальною тенденцією формування значної кількості нових галузей права, які визначаються, в першу чергу, специфічними ознаками суспільних відносин, що підлягають регулюванню, тобто предметом правового регулювання та, в другу чергу, одночасним процесом дроблення так званих «класичних» галузей права, в результаті чого нові правові формування «тяжіють» до використання

власних, специфічних методів регулювання суспільних відносин. Таким чином, значна кількість галузей права, нових міжгалузевих та комплексних правових формувань привнесли в сучасне правове регулювання значну кількість не достатньо вивчених нових заходів, які в умовах подальшої спеціалізації юридичної теорії та практики не стали предметом загально правового дослідження та уніфікації, що негативно впливає на сучасну правову доктрину, нормативну визначеність та практику застосування правових встановлень. Вказані тенденції вимагають від сучасної правової науки проведення скрупульозної та детальної ревізії всіх заходів правового впливу, проведення їх необхідної класифікації та систематизації з урахуванням соціальної обумовленості, допустимості їх застосування та визначенням функціональної ефективності щодо вирішення поставлених перед ними завдань. Найбільш прийнятним напрямком досягнення поставлених та інших другорядних цілей вважаємо використання таксономії правових заходів.

Мета публікації. Публікація підготовлена з метою висвітлення результатів наукового пошуку нових засад здійснення класифікації та систематизації заходів правового впливу на осіб,

які вчинили діяння з ознаками делікту, задля чого використовується таксономічний підхід з виділенням субстрату правового впливу, якому притаманні певні суттєві властивості (таксономічні атрибути), що мають загальний та універсальний характер. Обґрунтовується виділення окремих таксономічних категорій (рангів) та пропонуються способи формування таксонів, створюється інформаційна таксономічна система та визначається зміст функціонального значення таксономії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом робляться спроби визначити систему заходів правового впливу, і лише в межах окремих галузей права – адміністративного, кримінального, податкового [2; 3; 9; 10; 12; 15], однак більшість досліджень у цій сфері не базуються на визначенні заходу як субстрату зовнішньої форми правового впливу, що має універсальний характер, не враховують очевидні системоутворюючі ознаки та загальну соціальну спрямованість здійснюваних в процесі застосування правових заходів функцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право сьогодні представляє собою багатофункціональний конструкт, складові якого, серед багатьох інших завдань, передбачають застосування особливого виду інструментарію – заходів правового впливу, кількість яких постійно зростає з геометричною прогресією. Тому сьогодні вимагає пошуку новаторських підходів до модулювання системи заходів правового впливу, оскільки традиційні способи систематизації, які застосовуються в умовах поглиблення існуючих міжгалузевих відмежувань, що інколи набувають ознак антагоністичних протиріч, не дозволяють ефективно класифікувати та систематизувати всю сукупність існуючих правових заходів з можливістю прогнозування включення до неї нових інструментів забезпечення належної поведінки особи через застосування зовнішніх форм правового впливу.

Наукова доцільність застосування таксономії пов'язується з необхідністю дослідження багатоаспектних правових реалій, якими є правові заходи, що підлягають застосуванню до осіб, які вчинили делікти, з виділенням суттєвих властивостей таких заходів та подальшим урахуванням в процесі їх систематизації. Саме таксономія створює передумови для науково обґрунтованої систематизації всіх різноманітних галузевих та інституційних груп правових заходів, які виступають юридичним наслідком вчинення суспільно небезпечного діяння в різних формах його прояву.

Таксономія, виступаючи теорією класифікації складних структур і тому отримавши поширення в біології для систематизації організмів та живих істот, у фізиці – в процесі впорядкування елемен-

тарних часток, у хімії – при систематизації хімічних елементів, в освіті – у процесі формування фахової компетентності тощо, використовується і в теоретичній [20] та прикладній юриспруденції [8; 13], оскільки одним із важливих елементів останньої є сукупність правових заходів впливу на поведінку особи, кожний з яких та сукупність у цілому характеризуються внутрішньою та зовнішньою архітектонікою. Внутрішня архітектоніка дозволяє визначити суттєві ознаки та властивості всіх заходів правового впливу, а зовнішня забезпечує формування системи таких заходів, не залежно від їх галузевої належності або інституційного положення.

Сферою застосування таксономічного підходу традиційно вважають природний простір, який складається або з натуральних об'єктів, або штучних реалій, які відтворюють природні процеси та закономірності [14, с. 9]. Виходячи з того, що правові заходи слід віднести до природного робимо висновок, що об'єктом систематизації виступають такі правові реалії, які мають не випадкові, а закономірні характеристики, що не тільки допускає, але й значно підвищує значущість запропонованого підходу здійснення таксономії правових заходів.

Правові заходи, як окрема соціально-правова сутність, характеризується багатьма аспектами, увага до яких визначається метою наукового пошуку. В контексті нашого наукового аналізу слід акцентувати увагу на трьох аспектах досліджуваної сутності. По-перше, правові заходи в реляційному значенні, яке пов'язане з визначенням «першоелемента», субстрату соціально-правової реальності, що знаходиться в основі систематизації. Реляційний образ сутності вимагає фокусування наукового пошуку на визначенні таксономічних атрибутів, якими визнаються суттєві властивості субстрату, покладення їх в основу здійснюваної систематизації та вирішення основного завдання, яке полягає у виділенні шляхів та результатів змін, що проходить субстрат перш ніж утворити сутність з притаманними їй системними зв'язками. По-друге, сутність в предикативному вимірі, яке знаходить своє вираження через систему типових, родових, видових ознак, які кладуться в основу будування формалізованої моделі, що складається з таксономічних рангів (категорій), по яких правові заходи розподіляються на підставі наявних у них загальних властивостей субстрату та окремими характеристиками, які вказують на їх однорідність, що дозволяє розподілити їх між різними таксономічними рангами. По-третє, функціональний прояв сутності відображає динамічний аспект правових заходів, який відтворює інструментальну придатність заходів для вирішення поставлених перед ними завдань та відображає їхню ефективність

в досягненні загальної мети та спеціальних цілей окремих таксонів. Вказані форми сутності детермінують тотожні прояви таксономії, об'єктом якої варіативність сутності і виступає.

Як вже було зазначено, реляційна сутність правових заходів пов'язується з їх субстратом, яким виступає «захід». Цей термін, незважаючи на досить тривале доктринальне та нормативне застосування, яке не обмежується виключно окремими галузями права, в яких деліктні відносини розглядаються як основні, сприймається інтуїтивно зрозумілою і тому такою, що не потребує жорсткого юридичного визначення категорією. Наголошуючи на необхідності використання раніше означеного підходу [4, с.182-208] до дефініції заходу як субстрату всіх форм здійснення соціально-правового впливу, слід зазначити, що під ним доцільно розуміти елемент соціально-правового регулювання деліктних та пов'язаних з ними відносин, який змістовно об'єднує систему засобів і способів здійснення примусового та заохочувального впливу, що використовуються з метою отримання позитивного соціально-значущого результату.

Будь-якому заходу, який уособлює зовнішнє вираження здійснюваного соціально-правового впливу, притаманні наступні ознаки. По-перше, захід, будучи застосованим у правовій сфері, виступає регулятором юридично значущої поведінки, яка має ознаки делікту, або поведінки, безпосередньо пов'язаної з деліктами. По-друге, кожний правовий захід уособлює сукупність способів та засобів правового впливу. Юридично значущими традиційно вважається два самостійні, але природно пов'язані між собою, способи здійснення правового впливу – заохочення та примус [17]. Перший із зазначених способів впливу в цілому залежить від волі особи, що піддається правовому впливу, а другий індивідуальний до бажання особи бути підданою такому впливу. Враховуючи той факт, що парадигма сучасного соціально-правового регулювання базується на засадах антроподицеї [5, с. 8], яка підносить людину, її інтереси до рівня стрижневого фактору соціального буття в різних формах його існування, в тому числі і юридично значущому вимірі, слід наголосити на пріоритетності заохочення над примусом. Способи та прийоми правового впливу виступають домінують будь-якого заходу, при цьому способи визначають метод, яким буде здійснюватися вплив в процесі застосування заходу, а засоби відображають характер, зміст такого впливу. По-третє, правові заходи орієнтовані на здійснення позитивного впливу в якості реакції на факт вчинення деліктів та інших, пов'язаних з ними девіацій.

Поряд з ознаками, кожному правовому заходу притаманні властивості, які мають суттєвий (в

онтологічному значенні) характер і відіграють роль таксономічних атрибутів для аргументованої систематизації заходів правового впливу зокрема та таксономії в цілому. Всі властиві правовому заходу характеристики, які мають суттєве значення для досягнення поставленої мети таксономічної класифікації та систематизації, можна умовно поділити на ті, що мають загалом об'єктивну, та ті, що мають в цілому суб'єктивну природу. Віднесення тих або інших властивостей до об'єктивних або суб'єктивних здійснено з урахуванням погляду на право як на систему норм, ідей і відносин, які забезпечують цілеспрямованість соціальної діяльності, формуючи певні стереотипи поведінки, які отримують соціальне схвалення на підставі визнання їх відповідності людським очікуванням.

Однією з об'єктивних властивостей правового заходу, яка відображає спрямованість здійснюваного в процесі його застосування впливу, слід визнати мету правового впливу. Вважаємо, що в умовах домінування принципу верховенства права метою здійснення правового впливу в його зовнішній формі слід визнати соціальну справедливість. Загальновідомо, що соціальна справедливість являє собою основний елемент соціальних відносин, який є похідним від рівних і справедливих можливостей кожної людини по реалізації властивого їй соціального потенціалу. Категорія справедливості, на відміну від інших орієнтирів свідомості, передбачає не просту оцінку того або іншого соціального явища (добро чи зло, правда чи неправда), а співвідношення кількох (двох або більше) характеристик, між якими і належить встановити етичну відповідність. Справедливість віддзеркалює ідею правильного, належного порядку речей у суспільних взаємовідносинах, який відповідає уявленням про призначення людини, її природні та невід'ємні права й обов'язки, соціальну обґрунтованість інтересів носія прав та обов'язків [16; 19]. У свій час, один з апологетів широкого застосування соціальної справедливості як парадигми не тільки правового, але й в цілому соціального буття людини, Аристотель [1] запропонував характеризувати справедливість як певний відплатний, зрівняльний та розподільний стан, що формується в результаті здійснення на особу різних форм впливу. Це стало передумовою виділення трьох складових соціальної справедливості. Відплатна соціальна справедливість характерна для ситуації, при якій відплата за вчинене порушення цілком і повністю відповідає характеру допущеного особою порушення. Розподільна, або дистрибутивна справедливість визначає умови розподілу соціальних цінностей, на які претендує особа, або правових наслідків, які застосовуються у зв'язку з протиправною поведінкою особи, у відповідності з тією

соціальною роллю, яку відіграють суб'єкти відносин. У свою чергу зрівняльна, або ретрибутивна, справедливість залежить від чеснот, звитяг або інших соціально значущих якостей кожної особи. Яскравим прикладом реалізації всіх складових соціальної справедливості можна вважати призначення судом покарання за вчинення особою кримінального правопорушення [18]. Зокрема, в процесі обрання виду та міри покарання суд формує засади відплати за вчинення кримінально протиправного діяння, дистрибутивна справедливість проявляється в індивідуалізації покарання залежно від ролі, яку відігравав кожний правопорушник в процесі вчинення суспільно небезпечного діяння (організатор, виконавець, підбурювач тощо), а ретрибутивна справедливість проявляється в індивідуальній оцінці ознак, що характеризують особу правопорушника (наявність попередньої судимості, вчинення діяння у стані сп'яніння тощо).

В умовах домінування принципу верховенства права, соціальна справедливість у деліктних відносинах має багатоаспектний характер і зокрема проявляється у відповідності між: суспільно небезпечним діянням і примусовими правовими заходами, які застосовуються до особи, що його вчинила; заподіяною шкодою, завданими збитками і заходами реституційно-компенсаційного характеру; позитивною постделіктною поведінкою та реабілітаційно-заохочувальними заходами. При цьому базовим положенням визначення різних проявів соціальної справедливості в процесі застосування заходів правового впливу є орієнтованість на пошук узгодженості між інтересами людини, суспільства і держави [7, с. 134]. Відповідно, застосування правових заходів повинно супроводжуватися або відновленням стану соціальної справедливості, який був порушений вчиненням діянням з ознаками делікту, що досягається застосуванням здебільшого примусових правових заходів, або формуванням стану соціальної справедливості шляхом застосування заохочувальних правових заходів за результатом справедливої оцінки постделіктної поведінки особи. Якщо соціальну справедливість слід вважати стратегічною метою застосування правових заходів, то кожному окремому правовому заходу притаманні спеціальні, тактичні цілі їх застосування, в яких відображається інструментальне призначення такого заходу.

До властивостей правових заходів з об'єктивною природою слід віднести підстави їх призначення. Всі підстави, за наявності яких можливо призначення правових заходів, можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні. До першої групи слід віднести вчинення діяння, за яке може бути призначений один з основних видів правових заходів. До основних правових заходів слід

відносити ті, що призначаються тільки як самостійні і за жодних умов не можуть приєднуватися на додаток до інших правових заходів. У свою чергу, до спеціальних підстав призначення правових заходів відносяться такі діяння, за вчинення яких передбачається призначення тільки додаткових правових заходів шляхом їх додавання до основних правових заходів впливу і тому самостійно застосовуватися не можуть. До загальних підстав застосування правових заходів слід віднести вчинення: по-перше, правового делікту, під яким розуміють неправомірну поведінку, що містить ознаки винного, протиправного та суспільно шкідливого діяння, вчинене деліктоздатною особою і правовим наслідком за скоєння якого законом передбачається застосування юридичної відповідальності; по-друге, об'єктивно-протиправного діяння (квазиделікту), яке містить всі або декілька ознак правового делікту за відсутністю ознак деліктоздатності особи (вчинення діяння неосудною особою, особою, яка не досягла віку юридичної відповідальності, але щодо неї передбачається можливість застосування ювенальних правових заходів тощо). До спеціальних підстав застосування правових заходів слід віднести будь-які особливі, але обов'язково передбачені законом передумови призначення правових заходів додаткового характеру, наприклад, зловживання правом як підстава застосування спеціальних лікувальних заходів до осіб, що зловживають алкоголем або наркотичними речовинами, позитивна постделіктна поведінка у формі добровільного відшкодування заподіяної шкоди як підстава для звільнення особи від подальшої юридичної відповідальності тощо. У свою чергу спеціальні підстави призначення правових заходів можуть бути класифіковані залежно від того чи є вони підставами для застосування примусових правових заходів і які мають характер інших девіацій, та тих, що є підставами для застосування заохочувальних правових заходів. Окремо слід зазначити, що спеціальні підстави можуть бути передбачені законом і у формі певного, юридично визначеного стану – вагітність, психічний розлад, та навіть певної події. Так, наприклад, закінчення строку давності притягнення особи до юридичної відповідальності є підставою для звільнення особи від такої відповідальності за вчинений правовий делікт.

Властивості правових заходів з суб'єктивною природою знаходять своє вираження в колі осіб, щодо яких застосовуються такі заходи. Відразу слід підкреслити, що коло суб'єктів застосування правових заходів є значно ширшим від тих, хто визнається суб'єктом правопорушення і до яких може застосовуватися юридична відповідальність. З урахуванням зазначеного всі суб'єкти правових заходів можуть класифікуватися на загальні –

суб'єкти правових деліктів, до яких можуть застосовуватися заходи юридичної відповідальності, та особливі, які у свою чергу поділяються на дві групи: особи, які не мають всіх ознак, притаманних повністю деліктоздатній особі – осудність, досягнення віку відповідальності тощо, та особи, які відповідно до вимог законодавства повинні мати додаткові до загальних ознаки, властивості або характеристики – особи, які зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну суб'єктом делікту, особи без громадянства, щодо яких можлива екстрадиція тощо.

Окремою суб'єктивною властивістю правових заходів слід визнати його процесуальну складову, яка забезпечує вибір правового заходу серед тих, перелік яких визначений законом з урахуванням специфіки самого діяння та особи, яка його вчинила. Процесуальний аспект суб'єктивних властивостей правових заходів знаходить своє відображення в процесуальному розсуді (процесуальній дискреції), під яким слід розуміти інтелектуально-вольову діяльність уповноваженого суб'єкта, який призначає правовий захід, керуючись положеннями матеріального та процесуального законодавства, і полягає в обґрунтованому і неупередженому виборі соціально справедливого рішення в частині застосування правових заходів.

Таким чином, таксономія в її реляційному значенні полягає у вивченні правового заходу за його суттєвими властивостями, з метою визначення субстрату, ознаки якого є постійними і тому виступають єдиним критерієм для віднесення різних форм правового впливу до правових заходів.

Якщо реляційний аспект таксономії базується на визначеності об'єкта таксономії через його суттєві властивості, то предикатний вимагає проведення класифікації – розподіл об'єктів за певними групами з урахуванням суттєвих та додаткових властивостей об'єкта та здійснення систематизації, яка пов'язана з приведенням об'єктів в систему відповідно до тих зв'язків, які між ними існують. Результатом застосування таксономії в її предикатному значенні є інформаційна таксономічна система, яка може бути представлена у наступному вигляді.

Вершиною інформаційної таксономічної системи слід визнати таксономічну категорію – тип, який відображає максимальний рівень узагальнення, що має відповідний опис. Загалом тип виступає своєрідним зразком, стандартом, який визначає характер інформаційної таксономічної системи в цілому, його базову структурованість. Своєрідним архетипом всієї системи є захід, як зовнішній прояв здійснюваного соціального впливу, натомість підтипом слід визнати його правову форму, яка поруч з іншими соціальними формами, такими як морально-етичні, звичаєві, релігійні тощо визначають зміст вчення про дійсно

загальне. Відповідно, соціальний захід – це тип заходів, який представляє собою систему засобів та способів соціального впливу на особу з метою забезпечення відновлення стану соціальної справедливості, порушеного девіантною або пов'язаною з нею поведінкою особи з ознаками девіації, або створення стану соціальної справедливості в результаті наявних постделіктних факторів, які дають можливість застосувати соціальне заохочення. Таксон підтипу соціального заходу уособлює систему засобів та способів впливу, передбачених нормами права і тому визначається як правовий захід.

Наступним рівнем таксономічної ієрархії виступає клас правових заходів, який характеризується додатковою властивістю, здатною забезпечити об'єктивний розподіл заходів по таксонам, які одночасно відповідають вимогам визначеного підтипу. Вважаємо, що всі заходи правового підтипу можуть бути розділені на два класи, які характеризуються наявністю або відсутністю етатистських ознак і тому це клас публічно-правових заходів (етатистська складова в таких заходах є домінуючою) та приватноправові заходи (заходи правового впливу цього класу знаходяться у сфері інтересів суб'єктів, які не наділені публічними повноваженнями). При певній умовності поділу правових заходів на класи, яка є тієї ж природи, що і поділ норм права на публічні та приватні, виділення цієї таксономічної категорії відіграє важливу роль у формуванні ієрархічної системи заходів правового впливу залежно від тієї ролі, яку відіграє держава в особі своїх органів та посадових осіб під час здійснення правового впливу.

Наступним в напрямку зменшення узагальнення виступає таксономічна категорія роду, яка охоплює множинність, що наділена певними додатковими властивостями. Таксон роду в більшій мірі відповідає систематизації, що є традиційною для сучасної загальнотеоретичної юриспруденції і полягає у виділенні окремих галузей права. Принагідно слід підкреслити, що тими властивостями, які забезпечують утворення галузей права слід визнати предмет (особлива група суспільних відносин, на які поширюється регуляторний вплив права) та метод (способи здійснення правового регулювання шляхом поєднання імперативних, заохочувальних, приписних, рекомендаційних та інших парадигм). Враховуючи той факт, що правовим заходам притаманні поєднання способів впливу (примус та заохочення), всі заходи таксону роду мають складну структуру (поліструктуру), яка віддзеркалює галузеву належність та домінуючий в конкретному заході спосіб впливу. Відповідно, якщо таксон роду охоплює заходи, які відносяться до різних галузей права (кримінально-правові, адміністративні, цивільно-правові тощо), то таксон підроду дозво-

ляє об'єднати примусові та заохочувальні заходи в межах окремої галузі права. Таким чином, наприклад, кримінально-правові заходи можуть класифікуватися на примусові кримінально-правові та заохочувальні кримінально-правові.

Базовим таксоном слід визнати вид, який також має поліструктуру, що викликано великою кількістю ознак правових заходів, що підлягають урахуванню з метою створення зручної для використання ієрархічної моделі. Таксон виду структурно складається з надвиду, виду та підвиду правових заходів.

Надвид охоплює заходи, які поділяються на заходи юридичної відповідальності та інші заходи. Юридичною відповідальністю слід визнати такий вид соціальної відповідальності, який має правову визначеність (визначеність в нормах права) та наділений державно-владним характером і проявляється в обмеженні прав і свобод суб'єкта, які особа не переживала, якби вела себе правомірно і не вчинила правопорушення. При цьому притягнення до юридичної відповідальності та її реалізація здійснюється у встановленому законом порядку, з дотриманням усіх вимог, передбачених нормативно-правовими приписами. Процес реалізації даного виду відповідальності пов'язаний з винесенням державним органом акта застосування норми права (правозастосовного акта), відповідно до якого відповідальність проводиться в життя, тобто реалізується. Особлива процесуальна форма (процедура) реалізації юридичної відповідальності є гарантією об'єктивного розгляду вчиненого і оцінки як діяння, так і особи, яка його вчинила. На відміну від юридичної відповідальності, надвид інших правових заходів не має всіх ознак, які притаманні юридичній відповідальності. Це, наприклад, відсутність всіх ознак правопорушення, відсутність ознаки позбавлення прав та свобод тощо.

Вид об'єднує заходи, які відрізняються унікальним засобом правового впливу, який відрізняє один правовий захід від іншого в межах таксономії роду. Так, наприклад, якщо продовжити наведення прикладів на кримінально-правових заходах, то видами заходів кримінальної відповідальності слід визнати засудження, покарання та судимість, якщо вони передбачені національним кримінальним законом. Що стосується інших видів кримінально-правових заходів, то до них відносяться медичні, ювенальні, обмежувальні, щодо юридичних осіб тощо, за умови, що вони передбачені нормами кримінального права.

Політипові (багатовидові) заходи утворюють підвиди заходів правового впливу. Так, наприклад, покаранню, як виду публічно-правового заходу кримінальної відповідальності, притаманні такі окремі підвиди як штраф, позбавлення волі, конфіскація тощо. Монотипові (одновидові)

правові заходи, на прикладі кримінально-правових заходів, це такі заходи як спеціальна конфіскація, примусове лікування осіб, хворих на наркоманію тощо, варіативністю засобу здійснюваного ними впливу не характеризуються.

Таким чином, таксономія в предикативному значенні представляє собою такий спосіб пізнання зовнішніх форм правового впливу, який дозволяє сформувати інформаційну таксономічну систему, що будується на ієрархічних засадах, де кожний таксон визначається наявними зв'язками з тими, що знаходяться як перед ним, так і тими, що слідує за ним.

У свою чергу функціональний прояв сутності правового впливу обґрунтовує існування функціональної сфери таксономії. Загалом застосування етимологічного підходу переконує, що термін «функція» походить від латинського «functio» – діяльність, обов'язок, робота, призначення [11]. З філософської точки зору, яка сформувалась у зв'язку із застосуванням цього терміна, «функція – це зовнішні прояви внутрішніх властивостей будь-якого об'єкта чи явища у певній системі відносин. Активне застосування терміна «функція» в теорії права забезпечило формування юридичного поняття, яке здебільшого трактується як основний напрямок, предмет і зміст правового впливу, що визначає інструментальну придатність права» [6, с. 25].

Для визначення функціональної сфери таксономії правових заходів, як особливого виду зовнішньої форми правового впливу на осіб, що допустили вчинення делікту або інших передбачених законом форм девіантної поведінки, слід враховувати наступне. По-перше, обраний підхід до класифікації та систематизації правових заходів фокусує на необхідності визначення цілей їх застосування, які повинні відповідати загальній меті їх нормативного призначення – відновлення порушеного стану соціальної справедливості або формування стану соціальної справедливості. Так, наприклад, цілями застосування кримінально-правових заходів слід визнати кару, виправлення, превенцію, профілактику, перевиховання, надання медичної допомоги і лікування осіб, реституцію та компенсацію, реабілітацію, заохочення тощо, кожна з яких є «ідеальний образ очікуваного результату у врегульованих суспільних відносинах» [4, с. 282]. По-друге, зміст діяльності в процесі реалізації функцій правових заходів, будучи похідним від призначення таких заходів, повинен бути історично і культурно обумовленим. Не тільки потреба в регулюючому впливі на суспільні відносини, але й самі форми та зміст впливу визначені особливостями суспільного розвитку, визначеними загально соціальними цінностями, умовами суспільного розвитку [6, с. 24-45]. По-третє, функції правових заходів

є похідними від загальних функцій права, репрезентуючи визначальні властивості останніх і одночасно інтерпретуючи їх, надаючи їм придатність для досягнення цілей, поставлених перед заходами, що об'єднуються в межах певного таксону. По-четверте, функції правових заходів поєднані між собою, створюють певний правовий режим правового регулювання суспільних відносин, які виникли в результаті вчинення делікту. По-п'яте, функції правових заходів одного таксону не тільки повинні відповідати функціям таксону, який передує, але й самі одночасно є шаблоном для функцій наступних таксонів. По-шосте, окремі види правових заходів мають політипову структуру, що забезпечує багатовекторність функціонування правових заходів окремого виду (особливий рівень функціонування). Таким чином, окремий правовий захід здатен здійснювати декілька функцій, однак тільки одна з них є репрезентативною для визначення виду правового заходу, оскільки саме для здійснення визначальної функції відповідний захід і набуває нормативного закріплення. Так, наприклад, серед всіх перерахованих цілей, і, відповідно, функцій покарання, визначальною слід визнати функцію кари, задля реалізації якої даний вид правового заходу і використовується кримінальним правом.

Висновки. В результаті проведеного дослідження визначний реляційний прояв проведеної класифікації та систематизації, який базується на визнанні «заходу» в якості субстрату, першоелемента всієї сукупності правових заходів. Кожний правовий захід являє собою зовнішній елемент соціально-правового регулювання деліктних та пов'язаних з ними девіантних відносин, який змістовно об'єднує систему засобів і способів здійснення примусового та заохочувального впливу, що використовуються з метою отримання позитивного соціально-значущого результату. Виділені таксономічні атрибути як об'єктивного (мета, підстави), так і суб'єктивного (суб'єкт застосування, процесуальна дискреція) характеру забезпечили вирішення завдань реляційного призначення запропонованої таксономії правових заходів. Предикатний вимір таксономії пов'язаний з формуванням інформаційної таксономічної системи з виділенням наступних таксономічних категорій та відповідних ним таксонів, які об'єднують заходи, що характеризуються тим або іншим ступенем загальності: тип – соціальні заходи; підтип – правові заходи; клас – публічно правові та приватноправові заходи; рід – поділ правових заходів відповідно до їх галузевої належності; підрід – виділення заохочувальних та примусових заходів; надвид – правові заходи юридичної відповідальності в різних формах та інші заходи, яким ознаки юридичної відповідальності не притаманні; вид – монотипові та

політипові правові заходи, визначені законом; підвид – структурні елементи політипових правових заходів. Функціональний аспект таксономії пов'язаний з вивченням динамічних зв'язків між різними таксонами та оцінкою здатності здійснювати позитивний вплив на суспільні відносини, що виникають у зв'язку з вчиненням деліктів або іншої девіантної поведінки і потребують застосування правових заходів. Функціональний аспект є похідним від загальної (стратегічної) мети правових заходів та специфічної цілеспрямованості окремих заходів правового впливу.

Література

1. Аристотель. Політика / Пер. з давньогрец. О. Кислюк. К.: Основи, 2000. 238 с.
2. Гумін О. М. Система заходів забезпечення кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 226-231.
3. Дембіцька С.Л. Класифікація адміністративних заходів у системі адміністративного примусу. *Держава та регіони*. Сер. Право. 2018. Вип. 1. С. 71-76.
4. Козаченко О.В. Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічний вимір: монографія. Миколаїв: Іліон, 2011. 504 с.
5. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Культуро-антропологічний вимір сучасного кримінального права: від доктрини до нормативного регулювання. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. Випуск 2(18). С. 1-15. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/267252>
6. Козаченко О.В. Функції кримінально-правових заходів (культуро-антропологічний підхід). *Сучасне кримінальне право: наукові нариси: монографія / за ред. Н.А. Мирошниченко, Є.Л. Стрельцов; передмова С.В. Ківалова*. Одеса: Юридична література, 2017. С. 24-45.
7. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Культуро-антропологічний вимір справедливості кримінально-правового впливу: світові здобутки та національні надбання. *Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада* : колективна монографія / за заг. ред. О.А. Івакіна, І.В. Шамши, Д.В. Яковлева. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 120-135.
8. Мельничук Т.В. Мультикритеріальна таксономія кримінологічних знань. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 131-142.
9. Пономаренко Ю.А. Види засобів кримінального права. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 154-167.
10. Пугач А. В. Класифікація заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 99-104.
11. Современный философский словарь / [под общей ред. д.ф.н., профессора В.Е. Кемеров] 2-е изд., испр. и доп. Лондон ; Франкфурт-на-Майне ; Париж ; Люксембург ; Москва ; Минск : Панпринт, 1998. 1064 с.
12. Тимченко А.М. Види примусових заходів у податковому праві: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 210 с.
13. Туляков В.А. Таксономия криминализации и уголовный закон. *Людина і закон : публічно-правовий*

вимір : зб. наук. пр. / за ред. С. В. Ківалова, В. О. Тулякова, О. В. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2011. С. 12-13.

14. Шаталкин А. И. Таксономия: Основания, принципы и правила. М.: Товарищество научных изданий КМК, 2012. 600 с.

15. Яремко Г. З. Система заходів кримінально-правового характеру. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 4 (25). Т. 7. С. 89–96.

16. Miller D. Principles of Social Justice. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.

17. Robinson Paul H. Structure and Function in Criminal Law. Clarendon Press, 1997. 251 p.

18. Robinson, Paul H.; Goodwin, Geoffrey P.; Reisig, Michael D. The Disutility of Injustice. *New York University Law Review*, Vol. 85, Issue 6 (December 2010), pp. 1940- 2033.

19. Sen A. The Idea of Justice. Cambridge (Mass). The Belknap Press of Harvard University, 2009. 468 p.

20. Sherwin E. Legal Taxonomy. *Legal Theory*. 2009. №15(1). С. 25-54. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/legal-theory/article/abs/legal-taxonomy/EB052FC5C097636D08B882EFE66E843E>

Анотація

Козаченко О. В., Мусиченко О. М., Василяк О. К., Чернозуб Л. В. Таксономія правових заходів. – Стаття.

Стаття підготовлена з метою оприлюднення результатів наукового пошуку, отриманих в процесі застосування таксономічної методології систематизації заходів правового впливу, які мають різну галузеву належність. У статті вперше запропоновано застосувати таксономію правових заходів, які виступають зовнішньою формою правового впливу на поведінку осіб як відповіді на вчинення деліктів, інших передбачених законом форм девіантної поведінки, а також як заохочення до позитивної постделіктної поведінки.

В результаті проведеного дослідження виділено три аспекти правових заходів: реляційний, предикатний та функціональний, кожному з яких відповідає аналогічний прояв таксономії. Реляційний прояв таксономії дозволив виділити субстрат зовнішньої форми правового впливу, яким є захід. Встановлено, що саме способи та засоби правового впливу виступають домінуючим елементом кожного правового заходу. Виділені таксономічні атрибути як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, використовуючи які вирішуються завдання реляційного призначення таксономії правових заходів. Запропонований новий підхід до визначення соціальної справедливості в якості мети застосування всіх видів правових заходів, яке базується на загальних засадах верховенства права. Предикатний вимір таксономії дозволив сформулювати інформаційну таксономічну систему, в якій виділені наступні таксономічні категорії та таксони: тип – соціальні заходи; підтип – правові заходи; клас – публічно правові та приватноправові заходи; рід – поділ правових заходів відповідно до їх галузевої належності; підрід – виділення заохочувальних та примусових заходів; надвид

– правові заходи юридичної відповідальності в різних її формах та інші заходи, яким ознаки юридичної відповідальності не притаманні; вид – монотипів та політипів правові заходи, визначені законом; підвид – структурні елементи політипів правових заходів. Функціональний аспект таксономії пов'язаний з вивченням динамічних зв'язків між різними таксонами та здатністю здійснювати позитивний вплив на суспільні відносини деліктного типу.

Ключові слова: таксономія, правовий захід, субстрат правового заходу, об'єктивні та суб'єктивні властивості правового заходу, таксон, таксономічні категорії (ранги).

Summary

Kozachenko O. V., Musychenko O. M., Vasyliaka O. K., Chornozub L. V. Taxonomy of legal measures. – Article.

The article is prepared in order to publish the results of scientific research obtained in the process of applying the taxonomic methodology of systematization of measures of legal influence, which have different sectoral affiliation. The article proposes for the first time to use the taxonomies of legal measures that act as an external form of legal influence on the behavior of individuals as a response to torts, other statutory forms of deviant behavior, as well as to encourage positive post-tort behavior.

The study highlighted three aspects of legal measures: relational, predicate and functional, each of which corresponds to a similar manifestation of taxonomies. The relational manifestation of taxonomie made it possible to identify the substrate of the external form of legal influence, which is the measure. It has been established that it is the way and method of legal influence that are the dominant element of each legal measures. Taxonomic attributes of both objective and subjective nature are distinguished, using which the problems of relational assignment of the taxonomie of legal measures are solved. A new approach to the definition of social justice as the objective of all types of legal measures is proposed, which is based on the general principles of the rule of law. The predicate dimension of taxonomie made it possible to form an information taxonomic system in which the following taxonomic categories and taxa are distinguished: type – social events; subtype – legal measures; class – public legal and private legal measures; genus – separation of legal measures in accordance with their sectoral affiliation; subgenus – the allocation of incentive and coercive measures; superview – legal measures of legal liability in its various forms and other measures that don't have signs of legal liability; type – monotype and polytype legal measures defined by law; subspecies – structural elements of polytype legal measures.

Key words: taxonomie, legal measure, the substrate of the legal measure, objective and subjective properties of the legal measure, taxon, taxonomic categories (ranks).